

TANULMÁNYOK

BALLA TIBOR

ARTHUR ARZ VEZÉREZREDES KATONAI PÁLYAFUTÁSA ÉS SZEREPE A NAGY HÁBORÚBAN

Az Osztrák–Magyar Monarchia szárazföldi haderejét a XX. század őskatasztrófájának tartott Nagy Háború idején mintegy 1200 fős tábornoki kar irányította. A legmagasabb – tábornagi és vezérezredesi – tábornoki rangot mindössze 34 osztrák–magyar tiszt érte el 1914 és 1918 között. Közülük is kiemelkedik Arthur Arz Freiherr von Straussenburg vezérezredes, Ausztria–Magyarország haderejének utolsó, a történelmi Magyarország területén született vezérkari főnöke és megbízott főparancsnoka, aki az 51 hónapon át tartó első világháború egyik legismertebb és legsikeresebb osztrák–magyar hadvezére, egyúttal meghatározó személyisége volt.

Az 1917-es esztendő centenáriumán több szempontból is indokolt, hogy személye a szakmai és az olvasói figyelem középpontjába kerüljön. Megközelítőleg száz évvel ezelőtt, 1917. március 1-jén érte el tiszti pályafutása csúcspontját azzal, hogy az egykori Monarchia legfőbb katonai vezetője lett. Kétségtelen tény továbbá, hogy vezérkari főökként még ugyanabban az évben jelentős eredményeket mutathatott fel, hiszen a központi hatalmak hadseregeinek majdnem sikerült kiűtni a háborúból két meghatározó ellenfelüket, a cári Oroszországot és Olaszországot.

Élete és tanulmányai a katonatiszti pályára lépés előtt

Arthur Albert Arz 1857. június 16-án született Nagyszebenben. Édesapja, Karl Arz von Straussenburg magyar királyi postamester, majd később magánzó, édesanyja Luise Pfaffenhuber volt.

Az Arz család már több generáció óta az erdélyi szász értelmiséghez tartozott. A familia nemesi előnevét a tábornok nagyapja, Martin Samuel Arz evangélikus lelkész, egyben császári-királyi pénzügyi tanácsos szerezte, aki a „von Straussenburg” előnevet 1835. május 31-én vette fel, amikor Daniel Gottlieb az erdélyi kormányzótanács tagja örökbe fogadta.¹

A későbbi tábornok iskoláit Nagyszebenben végezte, majd 1870–71-ben Drezdában volt vendégtanuló. 1872–76 között középfokú tanulmányait a helyi evangélikus líceumban folytatta, ahol érettségi vizsgát tett, majd 1876-ban az 1844 és 1887 között működött

¹ Ligeti 2013. 15. o.

nagyszebeni jogakadémia – melynek feladata a szász közigazgatási székek hivatali utánpótlásának biztosítása volt – hallgatója lett, s annak első évfolyamát jeles eredménnyel végezte 1877-ben.²

Katonai pályafutása 1914-ig

Arz már gyermekkorra óta kacérkodott a katonai pályával, és 1876. szeptember 25-én egyévi önkéntesként jelentkezett a még 1849-ben létrehozott császári és királyi 23. számú tábori vadászzászlóaljba, ahol szolgálatát 1876. október 1-jén kezdte meg Nagyszebenben, majd azt Székelyudvarhelyen és Marosvásárhelyen folytatta.³ Az egyévi önkéntesség intézményét – német mintára – 1868-ban hozták létre a közös hadseregen belül. Lényege az volt, hogy aki középiskolai (főgimnázium, főreáliskola) vagy ezzel egyenrangú végzettséggel rendelkezett, az egy év szolgálat és néhány kiegészítő vizsga letétele után tartalékos-, majd aktív állományú hadnaggyá válhatott.⁴ Az egyévi önkéntesség intézménye képezte a katonai akadémiák, és hadapródiskolák mellett a hadsereg tisztikarának harmadik utánpótlási bázisát.⁵

Az egyévi önkéntesek különleges státussal és kötelezettségekkel rendelkeztek a hadseregen belül. Míg a sorozott állomány három évet töltött a laktanyában, az egyévi önkéntesek 12 hónap aktív szolgálattal letudták a kötelező katonaidőt, továbbá jogosultak voltak kiválasztani azt a helyőrséget, ahol szolgálni akartak. Nem kellett a kaszárnyában lakniuk, kiképzésük alatt mentesültek a legkimerítőbb gyakorlatok, valamint az őrszolgálat kötelezettségei alól.⁶ Az önkénteseket szolgálatuk után kilenc évig a császári és királyi (más néven közös) hadsereghez, további két évig pedig a császári-királyi Landwehrhez vagy a magyar királyi Honvédséghez hívhatták be, ahogy ez Arz esetében is történt.⁷ További előnyt jelentett, hogy a szolgálat mellett lehetőség nyílt civil tanulmányok folytatására, amely kiváltsággal Arz is élt.

Arthur Arz 1877. szeptember 23-án letette a tartalékos tiszti vizsgát Nagyszebenben.⁸ 1877. november 1-jén tartalékos hadnaggyá nevezték ki. Eldöntötte, hogy hivatásos tiszti pályára lép. A hadseregben előirt hivatásos tiszti kiegészítő vizsga letétele után, 1878. június 1-jén lett hivatásos hadnagy a császári és királyi 23. tábori vadászzászlóaljban.⁹ Arz tiszti karrierje hadnagyként, közel 21 évesen indult, ami a szokásos tiszti pályákhoz képest két-három éves lemaradást jelentett, mivel ő nem katonaiskolából érkezett.¹⁰ 1883. május 1-jén főhadnaggyá avanszált alakulatánál.

² *Sachsen* 1993. 191. o.

³ *Kriegsarchiv, Wien (KA) Qualifikationsliste Arz*, 52. doboz.

⁴ *Balla* 2010. 30. o. Az átvételt a jelölt rátermettségétől, valamint a mindenkori tiszthiánytól is függött, így nem automatikus folyamat volt.

⁵ *Deák* 1993. 116. o.

⁶ *Einjährig* 1878. 7. o.

⁷ *KA Qualifikationsliste Arz*, 52. doboz.

⁸ *Balla* 2010. 60. o.

⁹ *Balla* 2010. 61. o.

¹⁰ *KA Qualifikationsliste Arz*, 52. doboz. Néhány későbbi ismert császári és királyi tábornok szintén egyévi önkéntesként kezdte pályáját: így például Ernst Kletter, Edler von Gromnik (1858–1923) gyalogsági tábornok, Ferdinand Kosak (1856–1932) gyalogsági tábornok, Schay Gusztáv (1862–1939) címzetes gyalogsági

Arz 1885 őszén kezdte meg tanulmányait a Monarchia vezérkari elitjét képző intézményében, az 1852 óta működő bécsi császári és királyi Hadiiskolában, amely rendkívül szigorú követelményeket állított a hallgatók elé. Mivel egészen 1888-ig a felvehető tisztek maximális életkora 28 év lehetett, Arz az utolsó pillanatban lett az intézmény hallgatója.¹¹ Miután 1887. október 28-án kiváló eredménnyel abszolválta a záróvizsgát, karrierje felgyorsult.

A hadiiskolai tanulmányok befejezése után Arz néhány hónapra visszakerült szülővárosába, ahol 1888. április 30-ig a 23-as vadászászlóaljban szolgált. 1888. május 1-től a császári és királyi 13. gyaloghadosztály vezérkari osztályán tevékenykedett, először a boszniai Banjalukán,¹² 1889-től pedig Bécsben. 1890. május 1-jén másod osztályú századossá lépett elő beosztásában. 1890. október 1-jétől a Boszniában állomásozó császári és királyi XV. hadtest vezérkari osztályának első fogalmazótisztje lett Szarajevóban. 1891. május 1-jén első osztályú századossá lépett elő beosztásában.¹³ Arz igen szerette pályafutása e két esztendejét, sőt parancsnoka is nagyra értékelte munkáját. 1892. október 27-én az 5. közös gyaloghadosztály vezérkari osztályára került Olmützbe. 1893. október 29-től fogalmazótisztként dolgozott a császári és királyi II. hadtest vezérkari osztályán Bécsben. 1895. április 16-án báró Anton Schönfeld tábornagynak, a csapatok főfelügyelőjének segédtisztjévé nevezték ki Bécsbe,¹⁴ ezt a kinevezést az tette lehetővé, hogy az erdélyi száz főtiszt 1895 márciusában sikerrel abszolválta a vezérkari törzstiszti kiegészítő vizsgát.¹⁵ Arz 1896. május 1-jén őrnaggyá lépett elő beosztásában, feladatkörét Schönfeld teljes megelégedésére 1898 januárjáig látta el, amikor a tábornagy meghalt. Arz 1898. január 24-én visszakerült a bécsi székhelyű, császári és királyi II. hadtest vezérkari osztályára, ahol a második törzstiszti pozíciót töltötte be.¹⁶ Ekkor újabb meghatározó vezető bukkant fel Arz életében: Üxküll-Gyllenband¹⁷ tábornok, aki feltétlen, rendíthetetlen fegyelmet követelt meg beosztottjaitól. Nagy a valószínűsége, hogy Arz – aki 1898. november 1-jén alezredessé rukkolt elő – feltétlen engedelmességét éppen Üxküll diszciplínája erősítette meg. Az alezredes jó kapcsolatot épített ki a hadtest vezérkari főnökével, Franz Rohr ezredessel, aki a Nagy Háború idején a tábornagy rangig vitte.¹⁸ Arz 1899-ben gőzerővel dolgozott a mozgósítási tervek átalakításán, sikerült jelentősen egyszerűsíteni a mobilizáció adminisztratív hátterét.¹⁹

1901. október 22-én (a haderőben uralkodó szokásoknak megfelelően) Arzot ismét csapatszolgálatra osztották be, a 34. közös gyalogezred (amelynek tulajdonosa maga a német császár volt) 1. zászlóaljának parancsnoka lett Kassán. Időközben 1902. május 1-jén Arz ezredessé lépett elő, majd 1903. február 4-én igen komoly beosztást kapott Bécsben:

tábornok, Simon Schwerdtner, Ritter von Schwertburg (1854–1925) címzetes gyalogsági tábornok, Heinrich Tschurtschenthaler von Helmheim (1858–1918) gyalogsági tábornok, Dr. Karl Freiherr von Bardolff (1865–1953) altábornagy, Otto von Berndt (1865–1957) altábornagy, Turczer Imre (1854–1925) altábornagy.

¹¹ *Zeinar* 2006. 528–529. o.

¹² KA Qualifikationsliste Arz, 52. doboz.

¹³ *Balla* 2010. 61. o.

¹⁴ KA Qualifikationsliste Arz, 52. doboz.

¹⁵ Uo.

¹⁶ *Balla* 2010. 61. o.

¹⁷ Életrajza: *Balla* 2010. 312–313. o.

¹⁸ Életrajza: *Balla* 2010. 256–257. o.

¹⁹ KA Qualifikationsliste Arz, 52. doboz.

a Vezérkar (személyügyekkel és a katonai közigazgatás ügyeivel foglalkozó) Igazgatási Osztályára (Direktionsbureau) került, majd 1903. április 12-én annak főnökévé nevezték ki,²⁰ így Friedrich Beck²¹ vezérkari főnök egyik jobb keze lett. Arz kezében összpontosult a vezérkar személyzeti ügyeinek kezelése és irányítása, ebből következően bizalmi funkciót töltött be. Fontos posztján tapintattal és nagy gondnal dolgozott, ahogy azt Beck helyettese, Oskar Potiorek²² altábornagy is megállapította. Arz végül összesen öt és fél évet töltött a Direktionsbüro élén.

1908. november 1-jén Arzot a legalacsonyabb tábornoki rangba léptették elő. Az újdonsült vezérőrnagy 1908. november 27-től a budapesti császári és királyi 61. gyalogdandár irányítását vette át. Budapesti állomáshelyén a közös hadsereg IV. hadtestének tisztis iskoláját is vezette, ahol a főhadnagykok századosi kandidátúrája történt.²³

Arz 1912. május 1-jén kinevezett altábornagyként Miskolcra került, ahol a 15. közös gyaloghadosztály vezetését vette át. Felettese – az osztrák–magyar VI. hadtest parancsnoka – Svetozar Borojević²⁴ gyalogsági tábornok volt. Arz tábornok nagyon szerette a divízió irányítását, azonban alig egy év múlva ismét irodai munkára vezényelték: 1913. április 21-én a bécsi közös Hadügyminisztérium csoportfőnöke lett. Igen fontos megbízatást kapott, hiszen ő irányította a mozgósítás, a felvonulás, és a csapatok felszerelésének ügyét. A hármaskör vezetője felelt a trénekért, az ötös a kiképzésért, ennek egyik alszekcióját a vasúti szállításért, a hatos az iskoláztatásért, végül a tízes a mozgósításért.²⁵

A Nagy Háború orosz frontján

A Monarchia legtöbb hadvezéréhez és tábornokához hasonlóan Arz életútjának egyetlen háborúja az első világháború volt, mely kiteljesítette a tábornok karrierjét. A háború számára a közös Hadügyminisztériumban kezdődött el. Mint a mozgósításért felelős csoportfőnök, ő irányította a Monarchia csapatainak frontra szállítását. 1914. szeptember 2-án régi seregteste, a 15. közös gyaloghadosztály parancsnokává nevezték ki, amely az osztrák–magyar 4. hadsereg alárendeltségében vett részt a győztes komaróvi ütközetben.

A tábornok alig kezdte el a front harcai során veszteségeket szenvedett divízió újjászervezését, amikor október 7-én a kassai állomáshelyű császári és királyi VI. hadtest megbízott parancsnokává nevezték ki, amely a 15. és a 27. közös gyaloghadosztályt, valamint a magyar királyi 39. honvéd gyaloghadosztályt foglalta magába. A Monarchia haderejében Arz volt az első altábornagyi rangot viselő tábornok, akit hadtest élére állítottak.²⁶

Arz hadteste október folyamán a San folyó partján Rudnik térségében harcolt a cári csapatokkal.²⁷ Bár az altábornagy hadosztályai sikerrel védték meg Rudnikot, a visztulai fronton bekövetkezett vereség miatt el kellett hagyniuk a San partját.²⁸

²⁰ Balla 2010. 61. o.

²¹ Életrajza: Balla 2010. 71–73. o.

²² Életrajza: Balla 2010. 248–250. o.

²³ KA Qualifikationsliste Arz, 52. doboz.

²⁴ Életrajza: Balla 2010. 86–88. o.

²⁵ *Regele* 1968. 24. o.

²⁶ *Ligeti* 2013. 52–56. o.

²⁷ *Ligeti* 2013. 65. o.

²⁸ Arz 1924. 38. o.

November 16-án az osztrák–magyar VI. hadtest támadást indított, és Iwanowice közelében szétverte az ellenséges erőket, azonban két nap múlva az oroszok megállították a támadást.

Az 1914. decemberi győztes limanowai csatában Arz hadtestével – az osztrák–magyar 4. hadsereg jobbszárnyának irányítójaként – nemcsak Alekszej Bruszilov orosz tábornok erőinek támadását állította meg, hanem erőteljes ellentámadást is végrehajtott, amelynek során a Hadfy Imre²⁹ altábornagy vezette 39. honvéd gyaloghadosztály előrenyomulása döntőnek bizonyult. A csata leghévesebb szakaszára december 10–11. éjszakáján került sor. A cári túlerő ellen védekező három (9., 10., 13. közös) huszárezred hősieles küzdelmet vívott, melynek során a 9. Nádasdy-huszárezred parancsnoka, Muhr Ottmár ezredes is elesett. Arz erői sikerrel vették be a 750 méter magas Golców-magaslatot, amely stratégiai fontosságú győzelmet jelentett. Sikerült a nyugat felé gördülő „orosz gőzhenger” megállítására.

Arz első jelentős győzelmét aratta Limanowánál. A harcok során tanúsított energikus hadvezetési mód (beavatkozásának köszönhetően a Josef Roth altábornagy-féle hadseregcsoporthoz elleni orosz szárnytámadást teljesen ki lehetett védeni) jutalmaként vehette át 1917. augusztus 14-én a Mária Terézia Katonai Rend parancsnoki keresztjét.³⁰

A limanowai csata után a mozgóháború is véget ért Arz számára. December utolsó napjaiban hadosztályai még elkeseredett harcokat vívtak Gorlice környékén az ellenséggel, majd a front megmerevedett.

Az 1915. január 23-án kezdődött kárpáti téli offenzíva során az általa vezetett VI. hadtest az osztrák–magyar 4. hadsereg balszárnyán csak kisebb eredményeket ért el, például február 24-én elfoglalta Gorlice temetőjét, az orosz védelmi rendszer egyik centrumát, majd májusig állásharcot folytatott a város környékén.³¹

A központi hatalmak orosz fronton elért legnagyobb győzelmét, a gorlicei áttörést a német 11. hadsereg 8 német, és 3 osztrák–magyar hadosztálya, valamint a császári és királyi 4. hadsereg hajtotta végre. Az offenzívához összesen 357 000 katonát, 334 nehéz-, 1272 könnyűlöveget és 96 aknavetőt összpontosítottak.

Arz VI. hadteste, amely a krakkói 12. közös és a 39. honvéd gyaloghadosztályból állt, ismét az események középpontjába került.³² Május 2-án reggel hat órakor négy órás, pokoli erejű ösztűz zúdult a Gorlice környéki orosz állásokra. Dél előtt tíz órakor megindult a központi hatalmak csapatainak gyalogsági támadása, melynek során Arz alakulatai elsőként a valóságos erődítménnyé alakított és az orosz védelem kulcspontját képező Pustki-magaslatot rohamozták meg, amit rövid időn belül elfoglaltak. A 39. honvéd gyaloghadosztály a Wiatrowki-magaslatot vette birtokba, majd megkezdődött a cári csapatok üldözése. A nap végére sikerült áttörni az orosz frontot: 17 000 hadifogoly került a központi hatalmak kezére.

A cári haderő heves utóvédharcokat folytatva általános visszavonulásba kezdett. Arz végül május 7-én bevette Krosnot, ám a sikerek ellenére kevesebb mint egy hét alatt elvesztette harcoló állománya felét.³³ Túlzás nélkül állítható, hogy a gorlicei áttörésben a

²⁹ Életrajza: Balla 2010. 150–151. o.

³⁰ Regele 1968. 32. o.

³¹ Arz 1924. 49–52. o.

³² Romsics 2010. 68–69. o.

³³ Arz 1924. 60–62. o.

legsúlyosabb veszteséget az altábornagy csapatai szenvedték el, hadteste mintegy 10 000 katonát veszített, a 12. közös hadosztályt újjá kellett szervezni.³⁴

A gorlicei áttörés nem pusztán helyi siker maradt, hanem egy átfogó hadművelet-sorozat indított el, amely egészen 1915. augusztus végéig tartott. Május 16-án Arz csapatai a San folyón is átkeltek, május 22-én pedig elérték Zolkiewet, így húsz nap alatt 250 km-t sikerült előrenyomulniuk. Galícia nagy részének visszafoglalása után, a központi hatalmak erejüket észak felé csoportosították, hogy a Közép-Lengyelországban kialakult orosz kiszögellést felszámolják. Július 15-től már három hadsereg (a német 11., illetve Bug-, valamint az osztrák–magyar 4. hadsereg) folytatta az offenzívát.

Július 31-én Lublin is a központi hatalmak kezére került. Arz – 1915. május 28-tól már a császári és királyi VI. hadtest (melyet több, mint fél éven keresztül megbízottként irányított) kinevezett parancsnokaként és az August von Mackensen tábornagy vezette német 11. hadsereg alárendeltségében ténykedve – csapatai augusztus 1-jén elfoglalták a Cholm–Piaski műút alkotta védelmi vonalat, amely az orosz defenzíva gerincét adta. A hónap folyamán a központi hatalmak sikerrel pacifikálták a kongresszusi Lengyelország területét.

A tábornok csapatai 1915. augusztus 22–26. között részt vettek Breszt-Litovszk elfoglalásában. A császári és királyi VI. hadtest katonái véres közelharc után birtokba vették a délnyugati szektorban lévő Kobylany és Koroszcyn överődöket, majd részt vettek az erőd déli részének meghódításában.³⁵ Arz teljesítménye figyelemreméltó, hiszen csapatai folyamatosan harcolva mintegy 650 km-t tettek meg május eleje óta, a hadtest ezen időszak alatt 75 000 hadifoglyot ejtett.

A sikereknek köszönhetően Arzot 1915. szeptember 1-jén gyalogsági tábornokká léptették elő. Kivívta a szövetséges parancsnokság elismerését is: 1915. június 14-én a II. osztályú, július 3-án pedig az I. osztályú Német Vaskeresztet, 1915. október 31-én az igen rangos, porosz Pour le Mérite kitüntetést vehette át, amelyhez később (1917. november 26-án) a tölgyfalombokat is megkapta.³⁶

A VI. hadtest szeptembertől a Karl Pflanzer-Baltin lovassági tábornok³⁷ által vezetett császári és királyi 7. hadsereg kötelékében küzdött tovább Kelet-Galíciában. A legkomolyabb harcok október 8–12. között zajlottak, amikor a cáriak néhány kilométerrel visszaszorították Arz seregtestét Wiśniowyczk közelében. December 29-én négy orosz hadosztály lendült támadásba Arz hadteste ellen, de offenzívájuk összeomlott. A szilveszterig elhúzódó csatában a hadtest relatíve kevés embert (800 főt) veszített.³⁸

Arz tábornok a Bruszilov-offenzíva megállításában is részt vállalt. 1916. június 4-én az orosz haderő 400 km kiterjedésű frontvonalon indított általános támadást. A cári csapatok Luck és Okna mellett az osztrák–magyar 4. és 7. hadsereg arcvonalát áttörték, miután a heves tüzérségi tűz szétrombolta a védők műszaki zárait, majd a támadók lerohanták az első állásokat. A József Ferdinánd főherceg vezérezredes³⁹ parancsnoksága alatt álló császári és királyi 4. hadsereg rövid idő alatt katasztrofális helyzetbe került.

³⁴ *Regele* 1968. 41. o.

³⁵ *Mackensen* 1938. 205. o.

³⁶ *Balla* 2010. 60–61. o.

³⁷ Életrajza: *Balla* 2010. 245–247. o.

³⁸ *Regele* 1968. 42. o.

³⁹ Életrajza: *Balla* 2010. 167–168. o.

Az osztrák–magyar VI. hadtest 39-es honvéd gyaloghadosztályát gyakorlatilag egy hét alatt megsemmisítette az ellenség. Az offenzíva kezdetén a 39. honvéd divízió még 14 800 puskát és 47 löveget számlált, július 3-ára viszont – miközben a 12. közös hadosztály az eredeti 16 300-ból és 53 lövegből még 14 900 lőfegyvert tudott csatasorba állítani – a 39-esek állománya 3500 puskára olvadt,⁴⁰ vagyis a honvédek megközelítőleg 80 százalékos veszteséget szenvedtek el.

Arz hadtestének balszárnyán a német Déli Hadsereg csapatai álltak, amelyek visszaverték az orosz támadó hullámokat, sőt sikeres ellenlökésekkel támogatták a szétromboló osztrák–magyar 7. hadsereg harcát. A németek támogatásának következményeként Arz csupán mintegy 20 km-es visszavonulásra kényszerült, és a hadteste megmenekült az összeomlástól. A Bruszilov-offenzíva a tábornok – orosz fronton elszenvedett – legkomolyabb kudarca volt.

A román hadszíntéren

Arz tábornokot 1916. augusztus 7-én megbízták az újonnan felállítandó császári és királyi 1. hadsereg⁴¹ parancsnokságával és megszervezésével, amelynek Erdély védelmét kellett ellátnia a küszöbön álló román támadás ellen.

Az 1. hadsereg – melyet Károly főherceg 1916 nyarán létrehozott hadseregcsoportja alá rendeltek – vezérkari főnöke Josef Huber ezredes volt, akit Arz a VI. hadtesttől magával vitt. Augusztus végén mindössze 40 zászlóalj (34 000 katona és 76 löveg) állt az újdonsült hadseregparancsnok rendelkezésére és a 670 km hosszú erdélyi határszakasz védelmére.⁴² Nagy gondot jelentett, hogy a határon nem álltak rendelkezésre korszerű védművek.

Arz a román határt öt szakaszra osztotta, amelyeket egy-egy vegyes összetételű alakulat védelmezett. Az első vonalba csendőrokból és vámosokból álló csekély harcértékű erők kerültek, a tartalékot pedig a 11. honvéd lovashadosztály képezte. Fontos szerep jutott a sebtében felállított dél-erdélyi bányászokból álló zászlóaljoknak is, akik a román támadás napjáig folytatták a termelést a tárnákban.⁴³

A román csapatok augusztus 27-én este kilenc óra tájban átlépték a határt, majd a román nagykövet átadta a hadüzenetet Bécsben. Erdély területére 370 000 román katona – az 1., a 2. és a 4. hadsereg – hatolt be. Az erőviszonyoknak megfelelően az első napokban a küzdelem kimenetele nem lehetett kétséges; a védők elkeseredett harcokban próbálták védeni a szorosokat, de a túlerő meghátrálásra kényszerítette őket. Arz (aki Kolozsvárról irányította hadseregét) csapatai sikeresen harcolva lassították a támadók lendületét.⁴⁴ A Maros és Küküllő mentén kialakított védelmi vonalra való visszavonulást Arz tábornok elvetette, de a kezdeti létszámviszonyok miatt nem törekedett a hegyvonulatok és szorosok tartós megtartására. A tábornok elrendelte szülővárosa, Nagyszeben kiürítését is, azonban a román fél csak lassan nyomult előre és a város elfoglalását elmulasztotta.

⁴⁰ ÖULK IV. Beilage 25. 5. o.

⁴¹ Az orosz hadszíntéren küzdő, régi osztrák–magyar 1. hadsereget 1916. július 25-én feloszlatták, majd augusztus 17-én alakították újra Erdélyben.

⁴² *Regele* 1968. 46. o.

⁴³ *Arz* 1924. 104. o.

⁴⁴ *Arz* 1924. 110–111. o.

A román támadás elhárítására közben Erdélybe vezényelték Erich von Falkenhayn német tábornokot, akit felmentettek vezérkari főnöki beosztásából. Falkenhayn új 9. hadserege lett az erdélyi ellentámadás fő ereje. A Monarchia hadvezetése is újabb csapatokat küldött Erdély védelmére, így szeptember 19-re a központi hatalmak 115 zászlóaljával szemben 236 román állt.

Mialatt Arz hat hadosztállyal a Keleti-Kárpátok védelmét, továbbá a 9. hadsereg keleti irányú hadműveleteinek fedezését kapta feladatul, Falkenhayn Dél-Erdélyben kezdett lendületet támadásba. Szeptember 26. és 29. között a nagyszebeni, majd október 7. és 9. között a brassói csatában (amelyben Arz két hadosztállyal segítette német fegyvertársa küzdelmét) a központi hatalmak erői – a német 9. hadsereg vezérletével – legyőzték a román csapatokat, és nyolc hét alatt a határon túlra szorították vissza az ellenséget. Ezután a háború a Regátban folyt tovább, Havasalföld teljes elfoglalásáig, 1917 februárjáig. A sikerek egyik kovácsa Arz tábornok volt, aki 1916. október 3-tól az osztrák–magyar 1. hadsereg kinevezett parancsnokaként, október közepétől Marosvásárhelyről, majd október 28-tól Székelyudvarhelyről irányította annak harcait,⁴⁵ jól kidolgozott védelmi tervével és defenzív harcaival jelentős román erőket kötött le. A gyalogsági tábornok a hadműveletek alatt tanúsított bátor magatartásáért 1917. március 21-én a Lipót Rend Nagykeresztje hadidíszítményekkel és kardokkal kitüntetést kapta.

Arz tábornokot valóságos nagyszebeni hősként ünnepelték. Szülővárosában – melynek már 1915 óta díszpolgára volt⁴⁶ – a lelkes száz közönség utcát is elnevezett róla.

Az Arzcal szembenálló román erőket 1916. november elején cári csapatok váltották fel, akik heves támadásokat indítottak az osztrák–magyar 1. hadsereg ellen a Keleti-Kárpátokban, azonban Székelyföldet sikeresen védte meg a tábornok.

A Monarchia haderejének vezérkari főnöke

1917. március 1-jén a Monarchia új uralkodója, I. (magyar királyként IV.) Károly Arz tábornokot az osztrák–magyar haderő vezérkari főnökévé nevezte ki. Számos rangidős generálist megelőzve lett Franz Conrad von Hötzendorf tábornagy⁴⁷ utóda. 1864 óta Arz volt az első vezérkari főnök, aki a Magyar Királyság területéről származott.

Az uralkodó azért választotta Arz tábornokot, mert személyében egy nagytehetségű és sikeresen működő harctéri parancsnokot látott. Arz beváltotta Károly reményeit, minden tekintetben megfelelt elvárásainak: nem kezdeményezett hosszú politikai vitákat, támogatta uralkodója törekvéseit és lojális volt a német szövetséghez. Károly kérésének megfelelően Arz helyettese báró Alfred von Waldstätten ezredes lett. Arz vezérkari főnökségének első hónapjai igazolták, hogy Károlynak inkább egy adjutánsra, semmint egy tevékeny, önálló kezdeményeseket proponáló vezérkari főnökre volt szüksége.

Az 1917-es esztendőben a Monarchia hadserege Arz irányításával jelentős sikereket ért el, vezérkari főnökként első nagy ütközetére a számára viszonylag ismeretlen délnyugati fronton került sor.

⁴⁵ Arz 1924. 114–117. o.

⁴⁶ Balla 2010. 61. o.

⁴⁷ Életrajza: Balla 2010. 100–103. o.

Az 1917. május 12. és június 6. között lezajlott 10. isonzói csatában a 2. és 3. olasz hadsereg hadosztályai a Karszt-fennsíkon, illetve a Görztől északra fekvő Bainsizza-fennsíkon indítottak támadást és értek el 2 km mélységű betörést az „Isonzó oroszlánjá”-nak tartott Svetozar Boroevič vezérezredes osztrák–magyar védőinek állásaiba. Cadorna támadása azonban kifulladt, és Arz ellenlökésekkel megállította az olasz offenzívát. Háromheti elkeseredett harc után az olasz vezérkar leállította a hadműveletet: a támadó fél mintegy 160 000 fős (köztük 27 000 hadifogoly), míg a védekező császári és királyi 5. hadsereg 70 000 főnyi (közülük 24 000 hadifogoly) veszteséget szenvedett.⁴⁸

Néhány héttel később az orosz fronton megindult a Kerenszkij-offenzíva. 1917. június 29-én és 30-án rövid tüzéségi előkészítés után rohamra indult a cári gyalogság, amelynek következtében Zborów térségében átszakadt az osztrák–magyar 2. hadsereg védelmi vonala, a 19. közös gyaloghadosztályt az ellenség szétverte. Az orosz 8. hadsereg erői Tersztyánszky Károly⁴⁹ tábornok 3. hadseregének szakaszán július 6. és 9. között Stanislaw térségében áttörték a frontot, egészen Kaluszig szorították vissza a Monarchia csapatait. Arz egykori seregteste, a császári és királyi 15. gyaloghadosztály szinte teljesen felmorzsolódott.⁵⁰

Az osztrák–magyar vezérkari főnök felismerte, hogy sürgősen ellenlökést kell indítani az orosz támadás kivédéséhez, amelyhez ismételten német segítségre volt szükség. Július 19-én megindult a központi hatalmak ellencsapása, amellyel elhárították a Kerenszkij-offenzívát és visszafoglalták a régóta megszállt Kelet-Galíciát. Július 25-én a németek bevették Tarnopolt, augusztus 2-án pedig Czernowitz is újra osztrák–magyar kézre került.⁵¹ Két hét múlva a Monarchia területéről sikerült az utolsó orosz erőket is kiűzni. A Kelet-Galícia és Bukovina felszabadítását eredményező hadműveletek Arz vezérkari főnökségének első számottevő sikerét is meghozták.

A dunai birodalom uralkodója többek között különböző címek és rangok, valamint magas rangú kitüntetések adományozásával is honorálta vezérkari főnöke sikereit: 1917. április 19-én magyar bárói rangra emelték, 1917. június 15-én a császári és királyi 23. tábori vadászászlóalj tulajdonosa lett, az uralkodó 1917. augusztus 16-i feltejesztése alapján Arzot a magyar főrendiház élethossziglani tagsággal ruházta fel. 1917. július 28-án a Katonai Érdemkereszt I. osztályát, 1917. október 28-án a Nagy Katonai Érdemérmét kapta meg, mindkettőt hadidíszítményekkel és kardokkal.⁵²

A délnyugati fronton 1917. augusztus 18. és szeptember 13. között lezajlott 11. isonzói csata során a támadó olaszokat nagy veszteségek árán sikerült megállítani. A 2. olasz hadsereg a Bainsizza-fennsíkon egy 15 km széles és 6 km mély területet foglalt el, szeptemberben pedig a Monte San Gabriele elfoglalásáért folyt öldöklő harc a szembenálló felek között. Az olasz veszteség három hét alatt 170 000, az osztrák–magyar 100 000 főre rúgott. A vezérkari főnök előtt világossá vált, hogy a védők egy újabb olasz offenzívát már nem tudnának feltartóztatni.⁵³

⁴⁸ Balla 2013. 29. o.

⁴⁹ Részletes életrajza: Pollmann 2003.

⁵⁰ Wagner 1981. 258–260. o.

⁵¹ Arz 1924. 162. o.

⁵² Balla 2010. 60–61. o.

⁵³ Balla 2013. 29–30. o.

1917. szeptember 2-án megindult annak a támadó hadműveletnek az előkészítése, amely Arz vezérkari főnökségének legnagyobb fegyvertényét, a caporettoi áttörést eredményezte. Az uralkodó kénytelen volt elfogadni a németek segítségét, így szeptember közepén megkezdődött a felkészülés a tervezett offenzívára.

1917. október 24-én a hét német és nyolc osztrák–magyar hadosztályból álló 14. német hadsereg gyalogsága, hatalmas erejű tüzérségi előkészítés után reggel nyolc órakor támadásba lendült, estére elfoglalta Caporetto városát, 32 km szélességben és hat km mélységben áttörte a szembenálló 2. olasz hadsereg arcvonalát, amely két nap múlva felbomlott, az összes isonzói fronton harcoló osztrák–magyar csapatok pedig támadásba ment át. Luigi Cadorna vezérkari főnök a visszavonuló olasz erőket először a Tagliamento, majd a Piave folyó mögé vonta vissza, amelynek partját a központi hatalmak őket üldöző csapatai november 10-én érték el. Az offenzíva egészen november 21-ig tartott, a központi hatalmak szilárd frontvonalat alakítottak ki a Piave mentén. Az olasz hadsereg vesztesége közel 800 ezer fő volt: 10 000 halott, 30 000 sebesült, 300 000 hadifogoly, 350 000 a hátszakra rendezetlenül visszaözlő dezertőr. A hadizsákmány is tekintélyes volt: 3152 löveg, 1732 aknavető, 300 000 puská, 3000 géppuská, 1600 gépkocsit került az előrenyomuló szövetségesek kezére. A caporettoi áttörés hadászati sikert hozott (csak a két évvel korábbi gorlicei diadalhoz volt mérhető), de nem változtatta meg döntően az olasz front kialakult helyzetét, hiszen Olaszország antant segítséggel a vereség után talpra állt és folytatta a háborút.⁵⁴

Arz tábornok Caporetto után egy nagyon ritka elismerésben részesült, 1917. november 4-én II. Vilmos német császár a porosz királyi 157. gyalogezred főnökévé tette. Erdemei elismeréseképpen 1918. február 9-én I. Károly pedig vezérezredessé léptette elő.

Arz vezérkari főnöki hivatali ideje alatt az utolsó siker, az Ukrajna megszállásában való osztrák–magyar részvétel volt 1918 tavaszán. 1918. február 26-án kiadta a parancsot az odesszai vasútvonal biztosítására.⁵⁵ Az osztrák–magyar haderő csak kisebb harcokat vívott, Rudolf von Braun tábornok⁵⁶ csapatai két hét alatt 500 km-t nyomultak előre.⁵⁷ A harcok a breszt-litovszki békeszerződés után is folytatódtak, mert a háború folytatása érdekében a központi hatalmaknak szükségük volt Ukrajna gabonakincsére. Március 13-án a központi hatalmak bevonultak Odesszába, ezzel biztosították a gabonaszállítmányok behajózását is.⁵⁸

1918. május 7-én a bukaresti békeben Románia is megállapodott a központi hatalmakkal, így formálisan véget ért a háború a keleti fronton.

A Monarchia utolsó nagy offenzívájára 1918 júniusában az olasz fronton került sor. Az Arz által kidolgozott támadási terv végeredményben a rendelkezésre álló osztrák–magyar erők szétforgácsolásához, súlyos kudarchoz, valamint a Monarchia haderejének vereségéhez vezetett. Az 1918. június 15-én indult offenzíva során a dunai birodalom csapatai több ponton átkeltek a Piave folyón, a túlparton hídfőket alakítottak ki, Ludwig Goiginger altábornagy XXIV. hadteste elfoglalta a Montello-magaslat nagyobbik részét, a támadás

⁵⁴ Balla 2013. 47–58. o.

⁵⁵ Rauchensteiner 2013. 914–915. o.

⁵⁶ Életrajza: Balla 2010. 91–92. o.

⁵⁷ Regele 1968. 115. o.

⁵⁸ Rauchensteiner 2013. 915. o.

azonban hamar kifulladt. A piavei átkeléssel egyszerre, június 15-én Dél-Tirolban indított támadás még aznap összeomlott az olasz, francia és brit védők tüzeiben.

Június 19-én a megáradt Piave elsodorta az utánpótlást biztosító hadihidakat, így a folyón már átkelt erők kritikus helyzetbe kerültek. A veszteségek egyre nőttek, június 20-án a vezérkari főnök (uralkodói parancsra) végül az offenzíva leállítás mellett döntött. Június 24-ére az osztrák–magyar csapatokat mindenütt visszavonták a Piave bal partjára. A harcok a folyó torkolatánál egészen július 7-ig tartottak. A Monarchia összes vesztesége a hadművelet során 150 000, az olasz, francia és brit csapatoké 90 000 katona volt. Az osztrák–magyar haderő annyira meggyöngyült, hogy véglegesen elveszítette támadó képességét.⁵⁹ A kudarc ellenére 1917 őszének hódításaiból semmi nem veszett el, a front 1918. október végéig ugyanott húzódott, mint egy évvel korábban.

A vezérkari főnök a piavei katasztrófa után háromszor is felajánlotta lemondását, elismerve ezzel, a hadvezetés felelősségét,⁶⁰ ám az uralkodó arra való hivatkozással, hogy a hadsereg főparancsnokaként kizárólag ő viseli a felelősséget a kudarcért, nem fogadta el a vezérezredes egyik lemondását sem.⁶¹

Arz 1918 őszén már látta a központi hatalmak haderőinek elkerülhetetlen összeomlását. 1918. október 24-én az antant támadást indított a Piavénál. Az olasz vezérkari főnök, Armado Diaz tábornok rendelkezésére 51 olasz, három francia, két brit, egy csehszlovák hadosztály, egy amerikai ezred, valamint 7700 löveg állt.⁶²

Az úgynevezett vittorio-venetói csata első négy napján a Monarchia lerongyolódott és demoralizált csapatai vitézül helytálltak. A frontáttörés végül 28-án következett be. Arz kezéből azokban a napokban kicsúszott a vezetés, a frontvonalban harcolókat nem lehetett leváltani, illetve számukra az utánpótlást biztosítani. Az osztrák–magyar haderő felbomlott.

Október 28-án Arz utasította a Viktor Weber gyalogsági tábornok⁶³ vezetésével már október 5-én felállított fegyverszüneti bizottságot,⁶⁴ hogy kezdje meg az olaszokkal a tárgyalásokat. A november 3-án Padovában aláírt fegyverszünet következtében a Monarchia csapatai aznap délután 15 órakor beszüntették a harcot, azonban Pietro Badoglio olasz altábornagy ragaszkodott ahhoz, hogy az csak 24 óra elteltével lépjen életbe. A háború utolsó napján közel 400 000 osztrák–magyar katona esett ily módon olasz hadifogságba.⁶⁵

1918. november 3-tól 10-ig Arz a császári és királyi fegyveres erő megbízott főparancsnoki teendőit látta el. Az Monarchia uralkodója személyesen adott át Arznak egy ceruzával írt parancsot: „Kedves báró Arz vezérezredes! Kinevezem hadsereg-főparancsnokomná.”⁶⁶ A megdöbben vezérkari főnök, néhány perccel később jelentette, hogy nem fogadja el a kinevezést. Egyúttal javasolta, hogy a császár Hermann Kövess tábornagyot⁶⁷ nevezze ki főparancsnokká.⁶⁸ A beletörődött Károly elfogadta a vezérkari főnök javasla-

⁵⁹ Balla 2013. 59–67. o.

⁶⁰ Arminius 1932. 135. o.

⁶¹ Arz 1924. 273. o.

⁶² ÖULK VII. 595. o.

⁶³ Életrajza: Balla 2010. 317–318. o.

⁶⁴ Schindler 2001. 356. o.

⁶⁵ Rauchensteiner 2013. 1049. o.

⁶⁶ KA Nachlass (NL) Arz B/63 Nr. 2.

⁶⁷ Életrajza: Balla 2010. 191–193. o.

⁶⁸ Glaise-Horstenau 1980. 515. o.

tát, és Köveszt értesítette kinevezéséről, aki csak 9-én este érkezett meg a császárvárosba, hivatalát pedig csak 11-én tudta átvenni Badenben.⁶⁹

November 4. és 6. között a közös Hadügyminisztériummal való jobb kapcsolattartás érdekében, Arz áttelepítette a Hadsereg-főparancsnokságot Badenből Bécsbe.⁷⁰ November 11-én Arz átadta Kövess tábornagnak a folyamatban lévő ügyeket. (A Hadsereg-főparancsnokság 1919 márciusáig formailag még működött, de leginkább az iratok átadása történt meg a bécsi Hadilevéltár számára.)⁷¹

A háború végével Arz aktív katonai pályafutása is véget ért. 1918. december 1-jén a Monarchia számos tábornokával együtt nyugállományba helyezték, azt követően Bécsben élt. Nyugdíja mintegy 20 000 koronát tett ki, amely kezdetben kényelmes megélhetést biztosított számára.⁷²

A Nagy Háború után

A trianoni békeszerződés ratifikálásával Arz román állampolgárrá vált, nyugdíját 1921 januárjától Románia folyósította. 1923. április 1-jén azonban az erdélyi, bánáti, valamint bukovinai illetőségű császári és királyi katonatiszti nyugdíjak fizetését a román állam megtagadta azon személyek esetében, akik nem Romániában éltek. Arz 1923 júliusában Bethlen István magyar miniszterelnökhöz fordult segítségért, a magyar politikai vezetés azonban elutasította beadványát. A tábornok megsegítésére az egykori osztrák–magyar tábornokok és vezérkari tisztek pénzalapot hoztak létre, amelyből Arz szerény összegű havi segélyt kapott, hogy önállóan fenntarthassa magát. A tábornok azonban nem adta fel a magyar állammal folytatott küzdelmét. Magyar barátainak közbenjárására 1925. július 29-én visszahonosították, 1925. október 28-án pedig az állampolgársági esküt is letette és elismerték budapesti illetőségét, annak ellenére, hogy életvitelszerűen Bécsben élt.⁷³ 1926 júniusában Horthy Miklós kormányzó személyes döntése nyomán Magyarország végül vállalta a tábornok nyugdíjának kegydíjként való kifizetését, mégpedig 1925 novemberétől visszamenőleg.⁷⁴

1927. április 26-ától Arz a Mária Terézia Katonai Rend rendi káptalanjának elnöke lett, és ezt a funkcióját haláláig betöltötte.⁷⁵ Ebbéli tevékenysége révén a Rend történelmének zárófejezete is a nevéhez köthető.

1931-ben a magyar nyug- és kegydíjban részesülőket kötelezték arra, hogy Budapesten éljenek, ezért Arz tábornok 1931. december 27-től budapesti lakcímmel is rendelkezett. Engedélyezték számára a bécsi tartózkodását, azonban havonta néhány napot a magyar fővárosban kellett töltenie.

Az idős és beteg generálist 1935 májusától Budapesten, a Gyáli úti helyőrségi kórház különszobájában kezelték, ahol 1935. július 1-jén délelőtt elhunyt.⁷⁶

⁶⁹ KA NL Kövess B/1000. Nr. 479.

⁷⁰ Arz 1924. 379. o.

⁷¹ Regele 1968. 190. o.

⁷² Ligeti 2016. 221. o.

⁷³ Ligeti 2016. 223–225. o.

⁷⁴ A kegydíj a tábornok rendfokozatának járó nyugdíj 80 százaléka, 1926-ban havi 10 millió 880 ezer korona, 1934-ben pedig 784 pengő volt, amely tisztas megélhetést biztosított számára. Ligeti 2016. 226. o.

⁷⁵ Balla 2010. 61. o.

⁷⁶ Ligeti 2016. 228–230. o.

Temetésére 1935. július 4-én került sor a Kerepesi úti temetőben. Az esemény a heti filmhíradóban is helyet kapott. A tábornoikat a Magyar Királyi Honvédség nagy katonai pompa közepette kísérte utolsó útjára. Arz fekete érckoporsóját a Mária Terézia Katonai Rend vörös-fehér színű díszes leple borította, a tetején a vezérezredes díszcsákóját helyezték el.⁷⁷

A temetésen a magyar, az osztrák és a német politikai és katonai vezetés is képviseltette magát, egy honvéd gyalog-díszzászlóalj mellett egy fél huszárezred és egy tarackos üteg vonult fel.⁷⁸ A vezérezredes koporsóját hatlovas ágyútalppal szállították a főváros által adományozott díszsírhoz, majd a Himnusz hangjai mellett eresztették a földbe. Ezután ágyúlövésekkel tisztelegtek a tábornok előtt.⁷⁹

Arz vezérezredes katonai pályafutásának megítélése

A Nagy Háború vége, a dunai birodalom katonai összeomlása és a padovai fegyverszünet megkötése is egybefonódott Arz személyével – ennek köszönhetően az utókor sokáig negatív véleményt alkotott a tábornoikról – manapság azonban a legújabb történeti kutatások fényében, életének és katonai pályájának a megítélése már sokkal árnyaltabb.

Arthur Arz kortársai szerint is jó diplomáciai érzékkel megáldott, tehetséges katonatiszt volt, aki csapattisztként és frontparancsnokként kiválóan megállta a helyét. A Monarchia egyik legsikeresebb hadvezére volt a Nagy Háború első három évében, különösen a limanowai csatában, valamint a gorlicei áttörésben nyújtott teljesítménye nevezhető kiemelkedőnek. Hadvezéri képességeit a német szövetséges társ is nagyra értékelte. Kitüntetései jelentős részét a harcmezőn szerzett érdemeinek és sikereinek köszönhetjük, azok közül a porosz Pour le Mérite, valamint a Mária Terézia Katonai Rend parancsnoki keresztje emelhetők ki.

Vezérkari főökként a Monarchia haderejének operatív irányítását több mint másfél éven keresztül látta el, ezen időszak alatt a császári és királyi fegyveres erő kiszorította ellenségeit a dualista állam területéről, sikeresen elhárítva két olasz-, valamint a Kerenszkij-offenzívát. Arz nevéhez köthető Ausztria–Magyarország egyik legnagyobb első világháborúban aratott győzelme, a caporettói áttörés is.

A politikai arénában meglehetősen járatlan és irányítható személyiség, elődjéhez, Franz Conrad von Hötzendorff tábornagyhoz képest pedig átlagos stratégia volt. A legkiválóbb erényei és eredményei a szervezés terén nyilvánultak meg,⁸⁰ sikeresen újjászervezte a Monarchia haderejét 1917–1918 folyamán, amely ezáltal ütőképesebbé vált, az ellátási nehézségek ellenére 1918 őszéig az összes fronton sikeresen kitarított, sőt 1918 november elején még akkor is folytatta a harcot, amikor az Osztrák–Magyar Monarchia államalakulatként már megszűnt létezni.

⁷⁷ *Függetlenség*, III. (1935 VII. 5.) 150. sz.

⁷⁸ Hadtörténelmi Levéltár B/215, 428.

⁷⁹ Arz végső nyughelye és obelisz alakú síremléke ma a budapesti Új Köztemető 84-es parcellájában található, ahová az 1950-es évek elején lefolytatott fővárosi temetőrendezések következtében, exhumálás után került. Vö. *Ligeti* 2016. 232. o.

⁸⁰ *Feldl* 1968. 229. o.

Arthur Arz von Straussenburg vezérkari őrnagy

Arz vezérkari ezredes portréja

Arthur Arz gyalogsági tábornok 1916-ban

*Arthur Arz gyalogsági tábornok
1916 tavaszán, mint a császári
és királyi VI. hadtest parancsnoka
az orosz fronton. A kép jobb
oldalán vezérkari főnöke,
Josef Huber ezredes látható*

*Arthur Arz Freiherr von Straussenburg
vezérezredes 1918-ban,
az Osztrák–Magyar Monarchia fegyveres
erejének vezérkari főnökeként*

BIBLIOGRÁFIA

- Arz 1924. *Arthur Arz von Straussenburg: Zur Geschichte des Grossen Krieges. Aufzeichnungen von Generaloberst Arz.* Rikola Verlag. Wien–Leipzig–München, 1924.
- Arminius 1932. *Arminius: Feldherrnköpfe 1914/18.* K. F. Koehler Verlag. Leipzig, 1932.
- Balla 2010. *Balla Tibor: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredesek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábor-szernagyok.* Budapest, 2010.
- Balla 2013. *Balla Tibor: A k.u.k. hadseregtől a Vörös Hadseregig. Magyar katonák a Nagy Háború román és olasz frontján, valamint a Tanácsköztársaság honvédő hadjáratában.* Budapest, 2013.
- Deák 1993. *Deák István: Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia katonatisztjeinek társadalmi és politikai története 1848–1918.* Budapest, 1993.
- Einjährig 1878. *Der Einjährig-Freiwillige in der österreichisch-ungarischen Monarchie.* Wien, 1878.
- Feldl 1968. *Feldl, Peter: Das verspielte Reich. Die letzten Tage Österreich–Ungarns.* Wien–Hamburg, 1968.
- Glaise-Horstenau 1980. *Ein General im Zwielflicht. Die Erinnerungen Edmund Glaises von Horstenau. Bd. I. K. u. k. Generalstabsoffizier und Historiker. Eingeleitet und hrsg. von Peter Broucek.* Wien–Köln–Graz, 1980.
- Ligeti 2013. *Ligeti Dávid Ádám: A Monarchia utolsó vezérkari főnöke. Arthur Arz von Straussenburg élete és pályafutása. (Kézirat, doktori disszertáció.)* Budapest, 2013.
- Ligeti 2016. *Ligeti Dávid Ádám: Quieta non movere? Arz Artúr vezérezredes viharos nyugdíjas évei. (1918–1935). In: Historia est lux veritatis. Szakály Sándor köszöntése 60. születésnapján. II. k. Budapest, 2016. 221–232. o.*
- Mackensen 1938. *Mackensen, August von: Briefe und Aufzeichnungen des Generalfeldmarschalls aus Krieg und Frieden. Bearbeitet und mit geschichtlichem Begleiter versehen von Wolfgang Foerster.* Leipzig, 1938.
- ÖULK IV., VII. *Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914–1918. Bd. I–VII. Hg. Glaise-Horstenau, Edmund – Kiszling, Rudolf.* Wien, 1930–1938.
- Pollmann 2003. *Pollmann Ferenc: Balszerencse, semmi más? Tersztyánszky Károly cs. és kir. vezérezredes élete és pályafutása.* Budapest, 2003.
- Rauchensteiner 2013. *Rauchensteiner, Manfred: Der Erste Weltkrieg und das Ende der Habsburgermonarchie 1914–1918.* Wien–Köln–Weimar, 2013.
- Regele 1968. *Regele, Oskar: Gericht über Habsburgs Wehrmacht. Letzte Siege und Untergang unter dem Armee-Oberkommando Kaiser Karls I., Generaloberst Arz von Straussenburg.* Wien–München, 1968.

- Romsics* 2010. Magyarország az első világháborúban. Főszerk. *Romsics Ignác*. Budapest, 2010.
- Sachsen* 1993. Lexikon der Siebenbürger Sachsen. Wort und Welt Verlag, 1993.
- Schindler* 2001. *Schindler, John R.*: Isonzo: The Forgotten Sacrifice of the Great War. Westport, 2001.
- Wagner* 1981. *Wagner, Anton*: Der Erste Weltkrieg. Ein Blick zurück. Wien, 1981.
- Zeinar* 2006. *Zeinar, Hubert*: Geschichte des österreichischen Generalstabes. Wien, 2006.

Tibor Balla

COLONEL-GENERAL ARTHUR ARZ'S MILITARY CAREER
AND HIS ROLE IN THE GREAT WAR

Abstract

The author presents the officer career of Colonel-General Arthur Arz Freiherr von Straussenburg, last chief of staff and acting commander-in-chief of the Austro–Hungarian Army. The paper also describes the role he played in the Great War which made him one of the most renowned and most successful Austro–Hungarian army leaders.

After a short introduction with Arz's life and education before the beginning of his military career, the paper highlights the important episodes of his advancement in the general staff and his short troop duty service up until summer 1914. The author gives a detailed account of the role General Arz played in the Great War: he earned his fame as the commander of the Imperial and Royal Sixth Corps, fighting in the Russian theatre of war in 1914–16, then he led the Austro–Hungarian First Army in the Romanian Front during the fight in Transylvania and the Carpathians from August 1916. The author analyses the most significant phase of Arz's career, between March 1917 and November 1918. Serving as the chief of the Monarchy's staff, his name marks this period.

Balla describes the vicissitudes General Arz had to face after he retired, following the end of the World War until his death in Budapest on 1 July 1935. Finally, the author gives a short summary of his view of Arz, as he sees him through the paper's statements, not only listing and stressing the colonel-general's merits as a human and an army officer, but mentioning his weaknesses, too.

Tibor Balla

DIE MILITÄRLAUFBAHN VON GENERALOBERST ARTHUR ARZ
UND SEINE ROLLE IM GROSSEN KRIEG

Resümee

Der Verfasser fasst in seiner Studie die Offizierslaufbahn und die im Krieg eingenommene Rolle von Generaloberst Arthur Arz Freiherr von Straußenburg, dem letzten Generalstabschef der Streitmacht Österreich-Ungarns und Armeeoberkommandanten i. A.,

einem der bekanntesten und erfolgreichsten österreichisch-ungarischen Feldherren des Großen Krieges, zusammen.

Er stellt kurz das Leben und die Studien von Arz vor seiner Offizierslaufbahn vor und hebt anschließend die wichtigsten Knotenpunkte seiner Laufbahn im Offizierskorps bis zum Sommer 1914 hervor, die durch einen kurzen Truppendienst geprägt war. Er stellt dem Leser im Detail die Rolle von General Arz im Großen Krieg vor: In den Jahren 1914-16 wurde sein Name auf dem russischen Kriegsschauplatz als Kommandant des kaiserlichen und königlichen VI. Korps bekannt. Ab August 1916 führte er an der rumänischen Front die österreichisch-ungarische I. Armee in den Kämpfen in Siebenbürgen und in den Karpaten. Der Verfasser der Studie analysiert den bedeutendsten Abschnitt der Laufbahn von Arz zwischen März 1917 und November 1918, der durch seinen Namen als Generalstabschef der Streitmacht der Monarchie geprägt wird.

Tibor Balla stellt anschließend die wechselvollen Rentnerjahre von General Arz nach dem ersten Weltenbrand bis zu seinem Tod am 1. Juli 1935 in Budapest vor. Schließlich fasst er das Bild zusammen, das sich aufgrund des Beschriebenen über Arz herausgebildet hat, zählt und hebt seine menschlichen und seine Tugenden als Soldatenoffizier hervor, verschweigt jedoch auch seine Schwächen nicht.

Tibor Balla

LA CARRIÈRE MILITAIRE DU COLONEL GÉNÉRAL ARTHUR ARZ
ET SON RÔLE DANS LA GRANDE GUERRE

Résumé

Dans son étude, l'auteur résume la carrière d'officier et le rôle dans la Grande Guerre du colonel général Arthur Arz Freiherr von Straussenburg, dernier chef d'état-major et commandant en chef de l'armée de l'Autriche-Hongrie qui fut l'un des chefs austro-hongrois les plus connus et les plus performants de la Grande Guerre.

L'auteur présente brièvement la vie et les études d'Arz avant sa carrière d'officier, puis il met l'accent sur les points principaux de sa carrière dans l'état-major jusqu'en été 1914 et son court service auprès de troupes pendant cette période. L'étude présente en détail le rôle du général Arz dans la Grande Guerre : durant 1914–1916, il s'est distingué sur le théâtre russe des opérations en tant que commandant du 6e corps d'armée impérial et royal et à partir d'août 1916 il a commandé la 1ère armée austro-hongroise sur le front roumain dans les combats de Transylvanie et des Carpates. L'auteur de l'étude analyse la période la plus importante de la carrière d'Arz : entre mars 1917 et novembre 1918 il fut chef d'état-major de l'armée de la Monarchie.

Balla présente les années de retraite mouvementées du général Arz après la première conflagration mondiale. Enfin, l'auteur trace les traits de caractère d'Arz sur la base de la partie précédente de l'étude en soulignant les vertus humaines et militaires du colonel général sans toutefois passer sous silence ses faiblesses.

Тидор Балла

ВОЕННАЯ КАРЬЕРА ГЕНЕРАЛ-ПОЛКОВНИКА АРТУР АРЦ
И ЕГО РОЛЬ В ВЕЛИКОЙ ВОЙНЕ

Резюме

Автор в своём исследовании обобщает офицерскую карьеру и военную роль генерал-полковника, последнего начальника полевого штаба и уполномоченного верховнокомандующего военных сил Австро-Венгрии, одного из самых известных и успешных австро-венгерских военных командиров Великой войны Артур Арц фон Штрауссенбург.

Кратко излагает жизнь Арц и его обучение до начала офицерской карьеры, и выделяет наиважнейшие моменты карьеры начальника штаба, пестрящие короткой войсковой службой, до самого лета 1914-ого года. Детально знакомит читателя с ролью полковника Арц в Великой войне: его имя стало известным в качестве командира императорского и королевского VI-ого корпуса на русском театре военных действий в течении 1914-16-их годов, затем начиная с августа 1916-ого года он командовал I-ой Австро-венгерской армией на румынском фронте в Трансильванских и Карпатских сражениях. Автор исследования анализирует карьеру Арц в самый значительный период времени с марта 1917-ого по ноябрь 1918-ого года, отмечающего его как командира генштаба вооруженных сил Монархии.

Балла представляет полные невзгод пенсионные годы генерала Арц после первого мирового пожара, вплоть до его смерти, наступившего в Будапеште 1-ого июля 1935-ого года. В заключении кратко суммирует картину сформулированную об Арц раньше, перечисляет и выделяет человеческие и офицерские достоинства генерал-полковника, не скрывая при этом его слабости.